

Jødisk innvandring frem til 2. verdenskrig

Tekst/illustrasjoner:

Anne Schjelderup/Clipart.com

Filosofiske spørsmål:

Anne Schjelderup og Øyvind Olsholt

Sist oppdatert: 15. november 2003

Landet Palestina hadde lenge vært under tyrkisk styre da den første store bølge av jødiske immigranter kom til landet. Tyrkia hadde latt landet forfalle sterkt og det var et stadig sterkere krav fra jødiske bevegelser om at landet skulle bli en jødisk nasjonalstat. Storbritannia og Frankrike stod på jødernes side og spilte sin rolle i det som skulle utvikle seg til å bli en blodig konflikt mellom jødene og den lokale palestinske befolkning.

Sionismen

Jødene har opp gjennom historien ofte blitt uglesett og blitt behandlet dårlig over store deler av verden. Dette har gjort at jødene har holdt fast ved sin identitet og egenart som jøder. Det gjorde også at svært mange jøder ikke følte at de virkelig hørte hjemme der de var bosatt.

På midten av 1800-tallet begynte jødiske intellektuelle i Europa å fremme tanken om å opprette en egen jødisk stat i det området som Bibelen omtalte som jødernes opprinnelige hjem, et område som nå gikk under navnet Palestina. Denne tanken vekket en drøm i den jødiske befolkning om et eget jødisk nasjonalhjem: Eretz Israel. Denne bevegelsen fikk etterhvert navnet sionismen.

Sionismen utviklet seg til å bli en sterk politisk bevegelse blant jødiske intellektuelle i Sentral- og Øst-Europa grunnet en stadig økende antisemittisme i denne regionen. Antisemittismen førte til voldelige angrep på jøder og deres eiendom.

Det ble opprettet flere sionistiske bevegelser på denne tiden. De viktigste av disse er:

- Verdens sionistorganisasjon av 1887
- Det jødiske nasjonalfond av 1901
- Jødisk selskap av 1927

Disse bevegelsene er aktive og politisk sterke den dag i dag.

Jødisk innvandring til Palestina

Det hadde allerede i lang tid vært mange jøder som emigrerte til Palestina, og i 1882 kom den første innvandringsbølgen, også kalt aliyah. Disse immigrantene var stort sett ikke-religiøse sosialister, og mange av dem kom fra Øst-Europa og Russland. Emigrantene drev først og fremst jordbruk og dannet en rekke kibbutzer. Det var sjelden sammenstøt eller konflikter mellom de jødiske innvandrerne og de lokale arabiske innbyggerne (som gikk under navnet palestinere).

Situasjonen forandret seg imidlertid da det begynte å strømme inn sionister fra det vestlige Europa. Stadig oftere så man konflikter og konfrontasjoner mellom jøder og palestinere.

Palestina var på denne tiden under ottomansk (tyrkisk) herredømme. Sionistlederen Theodor Herzl forsøkte å få i stand en avtale med Tyrkia om jødisk kolonisering av Palestina, men forsøket mislyktes. I 1899 advarte Jerusalems borgermester mot videre jødisk innvandring.

Innvandringen fortsatte imidlertid i samme tempo som tidligere, og i 1907 fikk konflikten mellom arabere og jøder for første gang et militært anstrøk. Da første verdenskrig brøt ut, var mer enn 80 000 jøder bosatt i Palestina. (Idag er det i underkant av 5 millioner jøder i staten Israel.)

Sionistene igangsatte en systematisk utvikling av samfunnet. De dannet menigheter, skoler og økonomiske og sosiale institusjoner. Det er stort sett etterkommere etter denne gruppen vi finner i lederskiktet i dagens israelske samfunn.

Etter hvert har det også kommet jøder fra arabiske og afrikanske land. Disse utgjør stort sett en utdannet underklasse i dagens israelske samfunn, noe som skaper gnisninger innad i det jødisk-israelske samfunn.

Tre motstridende avtaler

I 1915 underskrev Storbritannia en avtale med den arabiske lederen Hussein om å danne en ny selvstendig arabisk stat, Syria. Staten skulle omfatte Palestina og deler av dagens Syria, Irak, Libanon og Jordan. Palestina var på den tid under tyrkisk administrasjon. Tyrkerne hadde imidlertid latt landet forfalle sterkt. Storbritannia allierte seg altså med araberne mot Tyrkia.

På samme tid underskrev Storbritannia en annen avtale med Frankrike om deling av området i innflytelsessfærer.

I 1917 kom dessuten den britiske regjering med Balfour-erklæringen som proklamerte at det skulle opprettes et jødisk nasjonalhjem i det daværende Palestina. Erklæringen sa riktignok at «ingenting skal gjøres som kan skade de sivile og religiøse rettighetene til den eksisterende ikke-jødiske befolkningen i Palestina», men den forklarte ikke hvordan dette skulle gjøres i praksis.

Storbritannia hadde derved i løpet av en kort periode under den 1. verdenskrig underskrevet tre tildels motstridende avtaler: en med araberne, en med Frankrike og en som støttet jødene.

Fredskonferansen i Paris 1919

I 1919 ble det arrangert en fredskonferanse i Paris. Araberlederen Feysal la frem krav om selvstyre for palestinerne, og fikk støtte av den amerikanske president Wilson. Det ble sendt en undersøkelseskomité – King Crane-komiteén – til området. Komiteen anbefalte i en rapport at Stor-Syrias enhet skulle bevares og at jødisk innvandring til området skulle begrenses.

Denne rapporten ble imidlertid fullstendig oversett på fredskonferansen. Den Sionistiske Verdensorganisasjonen fikk tvertimot medhold i at det skulle opprettes et jødisk nasjonalhjem, på et område som var større enn dagens Israel.

Feysal sa seg likevel villig til å akseptere dette mot at arabisk selvstendighet skulle sikres. Palestina skulle således deles opp i mandatområder: Irak og Palestina skulle administreres av Storbritannia; Syria og Libanon av Frankrike. Balfour-erklæringen (som altså gikk inn for opprettelsen av et jødisk nasjonalhjem) ble opprettholdt. Imidlertid ble retten til jordoppkjøp og jødisk innvandring begrenset.

Motivet bak denne løsningen var å komme Europas jødiske opinion i møte, men ordningen la i stedet grunnlaget for de senere konflikter i området. Araberne ville ikke godta Balfour-erklæringen og gikk til opprør mot det britiske mandatstyret. Opprøret ble slått ned av britiske styrker, og britene opprettet en delegasjon i 1936 som foreslo deling av landet i en arabisk og en jødisk del.

Filosofiske spørsmål

1. Storbritannia inngikk som vi så avtaler med parter som hadde helt forskjellige interesser – antagelig fordi Storbritannia selv hadde interesser på flere plan. Har du selv interesser på flere plan? Kanskje du har lagt planer for fremtiden, la oss si at du har lyst til å bli lege. Da må du være flittig på skolen og få bra karakterer osv. Samtidig er du interessert i å ha det moro her og nå og ta livet som det kommer. Men hva er viktigst: det langsiktige målet eller den kortsiktige interessen? Hva er de(n) beste måten(e) å løse slike interessekonflikter på:

- å tenke nøye gjennom saken i flere dager
- å gjøre det som faller en inn der og da?
- å spørre voksne om råd?
- å samtale med jevnaldrende
- å tenke på (eller gjøre) noe helt annet en stund

2. For å sikre seg støtte fra jødene ble King Crane-rapporten oversatt under fredskonferansen i Paris 1919. Dette la grunnlaget for de senere konflikter i området. – Men det er ikke så lett å skulle ta hensyn til flere parter samtidig. F.eks. krever ofte foreldre at barna skal være snille og greie (gjørne også flinke og høflige), men sammen med kamerater og venninner gjelder det å være tøff og kul og å gjøre opprør mot kravene fra hjem og skole. Hvem bør vi ta mest hensyn til? Er foreldre og skole «viktigere» enn kamerater og venninner? Hvis ja, bør vi da få dårlig samvittighet om vi ikke gjør som foreldre og lærere sier? Hvis nei, betyr det at ungdom klarer seg best selv, uten råd og veiledning fra voksne?

Tenk deg at en lærer beskylder en av medelevene dine for å ha gjort noe galt. Eleven blåneker. Selv vet du ikke om eleven lyver eller snakker sant. Hvordan vil le du meglet i konflikten? Vil le du støttet læreren for selv å bli populær hos læreren? Eller vil le du støttet eleven for å bli populær hos denne eleven? Hvordan skulle du gå frem for å være mest mulig upartisk? Men har du noe å tjene på å forsøke å være en upartisk dommer? Hvis ikke, hvorfor skulle du da forsøke å være det?

3. Det er ikke alltid så lett å avgjøre hvem som har de største behovene. Noen ganger kan det kanskje være på sin plass å la visse behov gå foran andre behov, men hele tiden må det ligge en vurdering til grunn. Og den vurderingen er det du og jeg som må ta. Hvem vil du si har

de største behovene i disse tilfellene:

- et spedbarn som gråter eller en voksen mann som gråter?*
- en som ligger i soveposekø for å kjøpe billett til Ringenes herre eller en som må på toalettet?*
- en som nettopp har blitt frastjålet lommeboken eller en som er opp over ørene forelasket?*
- en som ikke har noe hjem (jødene?) eller en som har fått hjemmet sitt ødelagt (palastinerne?)?*
- et ufrivillig barnløst ektepar eller et ektepar som sliter med økonomien?*
- barn som tvinges til å jobbe i fabrikker eller ungdommer som driver dank år etter år fordi de ikke får seg jobb?*
- en som sulter eller en som har forspist seg?*

4. Araberlederen Feysal godtok under fredskonferansen i Paris en avtale som åpenbart var i konflikt med palastinerne's interesser. Dette gjorde han for å oppnå en garanti for deres rettigheter. Var dette en feig eller en klok handling? Hvor langt kan vi gå i å ofre interesser for et høyere mål? Er det klokt å:

- ofre skolen for å gjøre det godt i idrett?*
- svike en venn for å være tro mot foreldrene – eller omvendt?*
- akseptere erting/mobbing for å slippe å gjøre seg til uvenn med noen i gjengen?*
- å tilgi noen som har vært slomme mot deg for at de i fremtiden skal bli snillere mot deg?*
- godta en dårlig løsning for deg selv for at andre skal få det bedre?*